

Mgr Paweł Frączek

Zakład Ekonomiki Przedsiębiorstw

Wydział Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego

Rola kapitału ludzkiego w realizacji Strategii Lizbońskiej

WSTĘP

W referacie przedstawiona została istota kapitału ludzkiego i jego rola we współczesnej rzeczywistości gospodarczej. Dokonano również omówienia przesłanek przyjęcia Strategii Lizbońskiej oraz głównych kierunków przewidywanych w niej działań. Szczególny nacisk został położony na przedstawienie roli kapitału ludzkiego w realizacji celów tej strategii.

ISTOTA KAPITAŁU LUDZKIEGO

Jednym z najważniejszych czynników decydujących o rozwoju współczesnej gospodarki jest inwestowanie w rozwój kapitału ludzkiego. Jest to szczególnie istotne wobec postępującej globalizacji gospodarki i związanego z nią wzrostu konkurencji na rynkach międzynarodowych.

Literatura przedmiotu wskazuje na olbrzymie znaczenie kapitału ludzkiego dla rozwoju społeczeństw. Podkreśla się w szczególności, że wpływa on na¹:

- innowacyjność gospodarki i społeczeństwa oraz na ich zdolności absorpcyjne w zakresie przyswajania i wdrażania światowych osiągnięć naukowych, organizacyjnych, mentalnościowych, itp.;
- przemiany instytucjonalne i unowocześnienie różnego rodzaju struktur;
- propagowanie i upowszechnianie nowoczesnych wzorców konsumpcji i jakości życia;
- kształtowanie nowoczesnej infrastruktury techniczno-organizacyjnej, informatycznej i socjalnej.

¹ K. Makowski, *Kapitał ludzki w skali mikroekonomicznej*, Monografie i opracowania SGH, Warszawa 2000, nr 470, s. 11.

Wpływ kapitału ludzkiego na wzrost gospodarczy wskazuje na zasadność traktowania go jako bardzo istotnego czynnika produkcji. Słabe tempo inwestowania w kapitał ludzki prowadzi bowiem do względnego zacofania sfery B+R, jak i obniżenia poziomu kształcenia kadr na wszystkich szczeblach systemu szkolnego². Wywołuje to lukę konkurencyjną w stosunku do bardziej rozwiniętych gospodarek.

W literaturze przedmiotu występują różnice w definiowaniu tej kategorii. Według S. M. Domańskiego, kapitał ludzki to „zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii vitalnej, zawarty w danym społeczeństwie/narodzie”³. Według innej definicji, kapitał ludzki jest rozumiany jako „...zdolność i umiejętność zastosowania w procesie produkcyjnym posiadanej wiedzy, ale również jako istotny czynnik akumulacji i wzrostu gospodarczego”⁴.

W wąskim ujęciu kapitał ludzki jest efektem inwestycji w oświatę i kształcenie, uzewnętrznionym w cechach jakościowych zasobu pracy. W szerokim ujęciu do inwestycji tworzących zasób kapitału ludzkiego zalicza się wszystkie inwestycje, które mogą wpływać na poprawę jakościowych cech pracy ludzkiej, a zatem inwestycje w zdrowie, ochronę środowiska, a także kulturę. Szerokie ujęcie pozwala pojmować kapitał ludzki nie tylko jako czynnik produkcji, ale również jako miernik procesu wzrostu gospodarczego, uzupełniający w stosunku do wzrostu PKB⁵. Definicje te wskazują na duży wpływ inwestycji w kapitał ludzki na ostateczną wartość produktu, jaki powstał dzięki pracy jednostek lub ich zbiorowości.

Specyfiką kapitału ludzkiego jest jego powiązanie z cechami jednostki ludzkiej. Odróżnia to ten rodzaj kapitału od kapitału rzeczowego. Inwestowaniu w kapitał ludzki towarzyszy bowiem inwestowanie w człowieka, a nie w martwy przedmiot. Jednocześnie to, że kapitał ludzki jest cechą jakościową danej osoby (zbiorowości osób) powoduje, że funkcjonuje on jako odrębna forma kapitału. Sposobem jego powiększenia może być inwestowanie w ludzi. Analizując ka-

² S. Czaja, B. Fiedor, *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych jako czynnika powiększającego krajowy zasób kapitału ludzkiego (transfer technologii)*, [w:] *Internacjonalizacja i globalizacja gospodarki polskiej. Handel międzynarodowy a inwestycje zagraniczne*, Prace naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000, nr 867, s. 87.

³ S. R. Domański, *Kapitał ludzki. Stan i perspektywy*, [w:] *Kapitał ludzki*, RSSG przy Radzie Ministrów, Warszawa 1998, s. 67, przywołane za K. Makowski, *Kapitał ludzki w skali mikroekonomicznej*, Monografie i opracowania SGH, Warszawa 2000, nr 470, s. 7.

⁴ M. Dudek, *Akumulacja i wartość kapitału ludzkiego w warunkach międzynarodowej wymiany gospodarczej*, Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Wpływ zasobów niematerialnych na wartość firmy*, Kazimierz Dolny, 28–30 listopada 2003 r., UMCS, Lublin 2003, s. 431.

⁵ A. B. Czyżewski, M. Góralczyk-Modzelewska, E. Saganowska, M. Wojciechowska, *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*, Studia i prace z prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych, GUS i PAN, Warszawa 2001, s. 6, przywołane za www.stat.gov.pl z 06.08.2004 r.

pitał ludzki ocenia się jego poziom jako sumę cech mieszkańców zamieszkujących region. Składają się na nie pewne cechy socjologiczne, jak zdolność do tworzenia więzi społecznych, które wynikają z inwestycji w człowieka (głównie z szeroko rozumianej edukacji)⁶.

PRZESŁANKI PRZYGOTOWANIA STRATEGII LIZBOŃSKIEJ

Duże znaczenie rozwoju kapitału ludzkiego dla konkurencyjności gospodarki ma swe odzwierciedlenie w działaniach podejmowanych w krajach Unii Europejskiej. Obecnie najważniejszym „unijnym” programem społeczno-gospodarczym jest Strategia Lizbońska przyjęta w marcu 2000 roku podczas Szczytu Rady Europejskiej w Lizbonie. Strategia ta jest nakierowana na stymulowanie wzrostu gospodarczego w krajach członkowskich. Jej celem jest doprowadzenie gospodarki krajów Unii Europejskiej do takiego stanu, by do 2010 roku była wiodącą gospodarką w skali świata. Zakładano bowiem, że strategia ta uczyni z Unii Europejskiej w ciągu najbliższych 10 lat najbardziej na świecie konkurencyjną i dynamiczną gospodarkę opartą na wiedzy, zdolną do trwałego rozwoju z większą liczbą lepszych miejsc pracy. Do innych przyczyn podjęcia działań w ramach Strategii Lizbońskiej zalicza się⁷:

- rosnący dystans technologiczny USA w drugiej połowie lat 90., przejawiający się wzrostem produktywności szybszym niż „unijny”;
- problem demograficzny dotyczący postępującego starzenia się społeczeństwa w krajach Europy;
- rosnący poziom kosztów pracy ograniczający konkurencyjność Europy w porównaniu do reszty świata, w szczególności do azjatyckich rynków wschodzących.

Na niewykorzystanie potencjału krajów „unijnych” wskazuje niższa niż w USA efektywność zasobów pracy wyrażająca się m.in. niższym stopniem zatrudnienia, krótszym czasem pracy w ciągu roku oraz możliwością szybszego przejścia na emeryturę. Ogranicza to znacząco konkurencyjność unijnej gospodarki.

Rezerwy rozwojowe krajów unijnych wiążą się także z niezrealizowaniem koncepcji utworzenia jednolitego rynku obejmującego m.in. telekomunikację, energię, transport i usługi finansowe. Brak jednolitego, konkurencyjnego rynku w tych dziedzinach podnosi poziom kosztów produkcji w krajach unijnych

⁶ A. B. Czyżewski, M. Góralczyk-Modzelewska, E. Saganowska, M. Wojciechowska, *Regionalne różnicowanie ...*, wyd. cyt., s. 6.

⁷ Wystąpienie minister D. Hübner na konferencji “Strategy of Poland’s membership in the UE”, Uniwersytet Gdański, 24 października 2003 r., przywołane za www.ukie.gov.pl.

w porównaniu do gospodarki amerykańskiej. Wynika to z wyższych cen tych czynników produkcji w krajach Unii w porównaniu do ich poziomu na zliberalizowanym rynku amerykańskim.

Przyjęcie i realizacja Strategii Lizbońskiej jest zatem formą odpowiedzi krajów unijnych na wyzwania, jakie niesie postępująca globalizacja gospodarki. Przewidywano, że dla realizacji wytycznych strategii wystarczające będą działania oparte na koordynowaniu działań między poszczególnymi krajami oraz na dyrektywach unijnych regulujących funkcjonowanie modernizowanych dziedzin gospodarki. Kraje wprowadzające strategię mogą zatem podejmując działania w ramach strategii uwzględnić swe specyficzne czynniki społeczno-ekonomiczne. Bardzo istotna jest również wola rządów tych krajów, determinująca wprowadzanie założeń Strategii Lizbońskiej.

ISTOTA DZIAŁAŃ W RAMACH STRATEGII LIZBOŃSKIEJ

Wśród obszarów, w których kraje UE muszą dokonać zmian dla realizacji Strategii Lizbońskiej należy wymienić⁸:

- szybkie przechodzenie do gospodarki opartej na wiedzy, w tym podejmowanie działań służących rozwojowi społeczeństwa informacyjnego, badań i innowacji oraz kształtowanie w społeczeństwie odpowiednich kwalifikacji i umiejętności;
- liberalizację i integrację tych rynków i sektorów, których wspólny rynek obejmuje telekomunikację, energetykę, transport, pocztę oraz usługi finansowe, a także całość rynku usług;
- rozwój przedsiębiorczości, deregulację i lepsze wsparcie ze strony instytucji administracyjnych, ułatwienia w dostępie do kapitału i technologii, ograniczenie pomocy publicznej zniekształcającej funkcjonowanie rynku oraz tworzenie warunków do wolnej konkurencji;
- wzrost zatrudnienia i zmianę modelu społecznego poprzez zwiększenie aktywności zawodowej, uelastycznienie rynku pracy, poprawę edukacji modernizację systemu zabezpieczenia społecznego, ograniczenie biedy i wykluczenia społecznego;
- dbałość o trwałe fundamenty rozwoju i środowisko naturalne w celu ograniczenia zmian klimatycznych i zachowania zasobów naturalnych.

Realizacja działań w ramach tych obszarów ma służyć lepszemu wykorzystaniu posiadanych w krajach unijnych zasobów oraz budowaniu przewag kon-

⁸ Biała księga 2003, Część II, *Gospodarka oparta na wiedzy*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Gdańsk–Warszawa 2003, s. 6, przywołane za www.pfsl.pl z dnia 06.08.2004 r.

kurencyjnych w oparciu o działania nakierowane na prorozwojowe dziedziny gospodarki. Wśród nich wymienia się badania, edukację i rozwój społeczeństwa informacyjnego, a więc dziedziny służące rozwojowi kapitału ludzkiego.

Dla rozwoju kapitału ludzkiego w Strategii Lizbońskiej podkreślono, w szczególności, konieczność podniesienia do 2010 roku udziału wydatków na B+R do 3% PKB (2/3 tych wydatków powinno pochodzić z sektora przedsiębiorstw). Wskazuje się również na konieczność podjęcia działań służących zahamowania drenażu mózgów z krajów Unii. Działania te będą związane z budową Europejskiej Przestrzeni Badawczej nakierowanej na stworzenie wewnętrznego rynku badań oraz unowocześnienie polityki państw w zakresie B+R. Dużą rolę w realizacji strategii wiąże się również z koordynacją badań naukowych między poszczególnymi krajami. Pozwoli to na uniknięcie dublowania wydatków dotyczących wykonywania analogicznych badań w różnych krajach oraz na upowszechnienia wyników prowadzonych badań.

Zwiększone nakłady na rozwój kapitału ludzkiego pozwolą na poprawę efektywności prowadzonej działalności. Wykorzystanie zaawansowanych, wysoko wydajnych technologii pozwoli krajom unijnym podjąć walkę konkurencyjną z wykorzystującymi tańszą siłę roboczą krajami.

Mimo świadomości wagi działań wynikających ze Strategii Lizbońskiej, nie udało się jak dotąd osiągnąć zamierzonych celów. Kluczowy wskaźnik: tempo wzrostu wydajności pracy wzrastał w krajach UE w latach 1999–2003 zaledwie o 0,7 proc. rocznie, podczas gdy w USA o 1,8 proc. Stopa zatrudnienia od 2000 r. minimalnie wzrosła (z 62 % do 64 %), ale jest nadal daleko za celem przyjętym w Strategii Lizbońskiej (70 %) i obecnym poziomem w USA – 72 %⁹.

Również budowanie gospodarki opartej na wiedzy nie przebiega zbyt sprawnie. Nie udało się osiągnąć zakładanego wskaźnika udziału wydatków na badania w PKB. Obecnie w krajach unijnych wynosi on 2% wobec osiągniętego przez USA wskaźnika 2,64%¹⁰. Znacznie niższy w krajach UE (21%) w porównaniu do USA (37%) jest udział osób z wyższym wykształceniem w populacji w wieku produkcyjnym¹¹. Czynniki te w dużym stopniu ograniczają możliwość konkurowania krajów unijnych w warunkach globalnej gospodarki. Co bardzo ważne, uzyskane wskaźniki wskazują na dalsze pogorszenie konkurencyjności krajów unijnych w stosunku do gospodarki USA.

⁹ J. Szomburg, *Strategia Lizbońska – lepsze założenie niż wykonanie*, „Rzeczpospolita”, 27.03.2004 r.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Dane Eurostat. Przywołane za M. J. Radło, *Strategia Lizbońska, przyczyny – cele – skuteczność, polskie priorytety*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, przywołane za www.pfsl.pl.

POLSKIE DZIAŁANIA SŁUŻĄCE ROZWOJOWI KAPITAŁU LUDZKIEGO

Stając się członkiem Unii Europejskiej Polska stała się jednym z krajów, którego działania muszą służyć realizacji celów Strategii Lizbońskiej. Dla zwiększenia aktywności w tym zakresie w 2002 roku utworzono Polskie Forum Strategii Lizbońskiej. Jego działania przyczyniają się do propagowania celów strategii w kraju. Do zadań PFSL należało również przygotowywanie polskiego stanowiska w sprawie strategicznych dokumentów dotyczących wdrażania Strategii¹². Należy podkreślić, że zadania, jakie stoją przed naszym krajem są znacznie poważniejsze, niż przed „starymi członkami” Unii. Wynika to z konieczności odrobienia zaległości rozwojowych między Polską a krajami UE-15.

Mimo olbrzymiej wagi kapitału ludzkiego dla konkurencyjności w Polsce występują znaczne ograniczenia w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Należy w szczególności wskazać na¹³:

- niską innowacyjność polskiej gospodarki;
- słaby związek nauki z przemysłem;
- posiadanie przez inwestorów zagranicznych, nie zainteresowanych prowadzeniem prac B+R w Polsce, dużych udziałów w dziedzinach high-tech (inwestorzy ci są zainteresowani importem swych technologii z krajów macierzystych, a nie rozwojem krajowego potencjału badawczego)¹⁴;
- dominację na uczelniach wyższych kierunków kształcenia nie odpowiadających potrzebom gospodarki.

Oczekuje się, że związane z realizacją Strategii Lizbońskiej zwiększenie poziomu nakładów na naukę, edukację i budowę społeczeństwa informacyjnego w konsekwencji wpłynie na rozwój kapitału ludzkiego w Polsce. Nakłady te należy traktować jako inwestycje o bardzo dużej stopie zwrotu. Przyczyniają się one bowiem do wzrostu gospodarczego kraju oraz do zmniejszenia poziomu bezrobocia.

Istotne jest również, że dzięki rozwojowi kapitału ludzkiego możliwe jest ograniczanie skali procesów wykluczenia społecznego. Dotyczy to osób, które nie posiadają własnych dochodów i nie potrafią się odnaleźć w nowej rzeczywistości gospodarczej. Podniesienie kwalifikacji zwiększa ich szanse na coraz trudniejszym rynku pracy. Jest to szczególnie istotne wobec utrzymującego się w kraju dużego bezrobocia.

¹² Wystąpienie minister D. Hübner na konferencji “Strategy of Poland’s membership in the UE”, Uniwersytet Gdański, 24 października 2003 r., przywołane za www.ukie.gov.pl

¹³ S. Szultka, P. Tamowicz, *Strategia Lizbońska szansą dla Europy i Polski*, Materiały z Seminarium Informacyjnego Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej, przywołane za www.pfsl.pl.

¹⁴ Problemem jest także pozyskanie najnowszych rozwiązań technologicznych, które inwestorzy zagraniczni wykorzystują w krajach macierzystych.

Wynikający z założeń Strategii Lizbońskiej rozwój kapitału ludzkiego ma swe odzwierciedlenie w wytycznych Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004–2006. Jego celem jest rozwijanie w Polsce konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia i poprawę spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym¹⁵.

Oznacza to konieczność podniesienia poziomu kapitału ludzkiego w Polsce. Wzrostowi temu musi towarzyszyć zwiększenie nakładów na naukę. Bez tego realizacja planów wyznaczających sferze B+R rolę jednego z filarów wzrostu i rozwoju gospodarki nie będzie możliwa. Dano temu wyraz w NPR 2004–2006, ustalając poziom nakładów na naukę w 2006 r. w wysokości 1,5% PKB, a więc na poziomie o połowę niższym od założonego w wytycznych strategii. W 2003 roku nakłady na B+R stanowiły 0,7% PKB, przy czym większość tych środków pochodziła z budżetu państwa. Niepokojący jest jednak niski stopień wykorzystania wyników tych badań¹⁶. Oznacza to, że planowane nakłady przyczynią się do radykalnej poprawy sytuacji naszego kraju w obszarze kapitału ludzkiego.

Dalsze działania służące rozwojowi kapitału ludzkiego w Polsce będą związane z NPR na lata 2007–2013. Wymaga to poniesienia znacznych wydatków z budżetu państwa oraz ze środków przedsiębiorców. Wariantowo możliwe jest przyjęcie mniej ambitnego, lecz prawdopodobnie bardziej realistycznego celu, jakim jest osiągnięcie wskaźnika na poziomie 2,2% PKB w 2013 r.¹⁷ Znacząco zmieniłoby to konkurencyjność naszego kraju oraz stworzyło warunki do dalszego rozwoju.

Konieczne będzie także umiejętne wykorzystania środków unijnych, co powinno dodatkowo spotęgować skalę i efekt poczynionych nakładów. Duże nadzieje należy wiązać m.in. z realizacją ZPORR oraz uruchomieniem środków EFS. Środki te w dużym stopniu posłużą rozwojowi zasobów ludzkich.

PODSUMOWANIE

Dotychczasowe doświadczenia w realizacji Strategii Lizbońskiej oraz wyniki tych działań wskazują, że osiągnięcie jej głównego celu, czyli uczynienia

¹⁵ *Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003 roku.

¹⁶ S. Szultka, P. Tamowicz, *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach Strategii Lizbońskiej*, przywołane za www.pfsl.pl.

¹⁷ *Reorientacja systemu nauki i edukacji oraz budowa kapitału społecznego*, przywołane za www.kbn.gov.pl.

z Europy najbardziej konkurencyjnej gospodarki w świecie, nie uda się do roku 2010. Może to zagrozić rozwojowi krajów unijnych w kolejnych latach. Dal-
sze odkładanie podjęcia zdecydowanych działań może zagrozić pozycji krajów unijnych.

Bez poprawy konkurencyjności krajów unijnych niemożliwe będzie sprostanie konkurencji przedsiębiorstw z krajów wykorzystujących tańszą siłę roboczą. Doprowadzi to do radykalnego pogorszenia sytuacji ekonomicznej mieszkańców Europy. Zwiększenie nakładów na kapitał ludzki przyczyni się do rozwoju nowych, efektywniejszych technologii produkcji. Przyczyni się to do obniżenia w krajach UE jednostkowych kosztów produkcji wyrobów, a poprzez to zwiększy ich konkurencyjność.

LITERATURA

- Biała Księga 2003, Część II, Gospodarka oparta na wiedzy*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Gdańsk–Warszawa 2003, [za:] www.pfsl.pl.
- Czyżewski A. B., Góralczyk-Modzelewska H., Saganowska E., Wojciechowska H., *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*, Studia i prace z prac Zakładu Badań Statystycznych, GUS i PAN, Warszawa 2001, [za:] www.stat.gov.pl.
- Dudek H., *Akumulacja i wartość kapitału ludzkiego w warunkach międzynarodowej wymiany gospodarczej*, Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Wpływ zasobów niematerialnych na wartość firmy*, Kazimierz Dolny, 28–30 listopada 2003 r., UMCS, Lublin 2003.
- Internalizacja i globalizacja gospodarki polskiej. Handel międzynarodowy a inwestycje zagraniczne*, Prace naukowe AE we Wrocławiu, Wrocław 2000, nr 867.
- Makowski K., *Kapitał ludzki w skali mikroekonomicznej*, Monografie i opracowania SGH, Warszawa 2000, nr 470.
- Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003 roku.
- Radło M. J., *Strategia Lizbońska, przyczyny – cele – skuteczność, polskie priorytety*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, [za:] www.pfsl.pl.
- Reorientacja systemu nauki i edukacji oraz budowa kapitału społecznego*, [za:] www.kbn.gov.pl.
- Szomburg J., *Strategia Lizbońska – lepsze założenie niż wykonanie*, „Rzeczpospolita”, 27.03.2004 r.
- Szultka S., Tamowicz P., *Strategia Lizbońska szansą dla Europy i Polski*, Materiały z Seminarium Informacyjnego Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej, [za:] www.pfsl.pl.
- www.kbn.gov.pl.
- www.pfsl.pl.
- www.ukie.gov.pl.

The Role of the Human Capital in the Lisbon Strategy Realisation

Summary

One of the most important, deciding of the current economy development, factors is investing in improving human capital. The problem seems to be crucial in the circumstances of spread globalisation of the economy, and associated with it increase of the competitiveness on international market.

The importance of the human capital development for the market competitiveness is reflected in performances, which are undertaken in European Union Countries. Currently, the most important European Social-Economy Programme is Lisbon Strategy, established in March 2000, during European Council Summit. The strategy is aimed at the stimulation of the economy development in member countries. The main target is to manage to transfer the single market into the main word economy by 2010.